

12.5.2011

Dnro 3372/4/09

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

HUUMEPIKATESTISTÄ KIELTÄYTYMINEN

1

KANTELU

A arvosteli 8.9.2009 oikeusasiamiehelle osoittamassaan sähköpostiviestissä Etelä-Pohjanmaan poliisilaitoksen menettelyä. Hän kertoi osallistuneensa Seinäjoella järjestettyyn moottoripyörätapahtumaan. Sisääntulon yhteydessä hänelle oli tehty puhalluskoe, jonka tulos oli 0,0 promillea. Tämän jälkeen A kieltäytyi epäluotettavana pitämästään Drugwipe-pikahuumetestistä, jolloin hänet vietiin verikokeeseen. A piti lakiin perustumattomana sitä, että täysin selvää henkilöä ryhdytään epäilemään rattijuopumuksesta.

3

RATKAISU

3.1

Tapahtumatietoja

A saapui 30.5.2009 moottoripyörällä Seinäjoella järjestettyyn Super Rally -tapahtumaan. Sisääntulon yhteydessä hänelle tehtiin klo 11.45 puhalluskoe, jonka tulos oli 0,00 promillea. Tämän jälkeen hänelle aiottiin tehdä Drugwipe-pikahuumetestistä, josta hän kuitenkin kieltäytyi. A vietiin komisario B:n päätöksellä terveyskeskukseen päihdetutkimukseen. Veri- ja virtsakokeet otettiin klo 12.30–12.35. Kliinisessä tutkimuksessa A:lla ei todettu mitään toimintahäiriöitä. Tämän jälkeen poliisi vei A:n takaisin tarkastuspisteelle, josta hän sai jatkaa matkaansa. A:ta ei siis määrätty väliaikaiseen ajokieltoon.

Asiassa kirjattiin samana päivänä rikosilmoitus, jossa A oli epäiltynä rattijuopumuksesta ja huumausaineen käyttörikoksesta. Tutkinnanjohtajana oli rikoskomisario C. Keskusrikospoliisin rikosteknisen laboratorion lausunnon mukaan A:n verestä tai virtsasta ei löytynyt mitään kiellettyjä aineita. Tämän vuoksi asian tutkinta lopetettiin 4.8.2009.

3.2

Oikeudellinen arviointi

3.2.1

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain (PKL) 6 luvun 3 §:n mukaan poliisimies voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Koe on tehtävä siten ja sellaisella menetelmällä, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkittavalle.

Alun perin tällä säännöksellä on tarkoitettu vain ns. puhalluskoetta. Nykyään on vakiintuneesti tulkittu, että myös sylkinäytteen ottaminen henkilön suusta on tämän säännöksen tarkoittama koe (huumepikatesti). Poliisi käyttää nykyään Drugwipe-merkkistä pikatestiä.

PKL 6 luvun 3 §:ssä ei sen sijaan tarkoiteta tarkkuusalkometrikoetta, joka on PKL 5 luvun 9 §:n mukainen henkilönkatsastus, jonka edellytyksistä säädetään tuon luvun 11 §:ssä.

PKL 6 luvun 3 §:n mukaan kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan PKL 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen. Käytännössä tämä tarkoittaa veri- ja virtsakoetta.

3.2.2

Kannanotto

Lähtökohtia

PKL 6 luvun 3 §:n esitöiden mukaan paitsi puhalluskoe myös siitä kieltäytymisen vuoksi toimitettava henkilönkatsastus voi kohdistua myös henkilöön, jota ei epäillä rikoksesta (ks. hallituksen esitys 14/1985 s.74 ja perustuslakivaliokunnan lausunto siitä 4/1986 s.3). Perustuslakivaliokunta totesi muun muassa, että tällaisessa tapauksessa on asiallisesti perusteltua rinnastaa kieltäytyminen rikoksesta epäilyyn.

Kysymys on siten tietoisesta ratkaisusta: puheena oleva lainkohta ei edellytä rikosepäilyä. Käsitykseni mukaan lainsäätäjällä on päätytty tähän ratkaisuun pitkälti liikennevalvonnan tehokkuuden turvaamiseksi. Toisaalta tilanteessa on aina valinnanvaraa: kiellettyjä aineita nauttimaton voi välttää verikokeen suostumalla kokeeseen, joka käsitykseni mukaan rajoittaa varsin vähän yksilönvapautta.

Kysymys on poikkeuksellisesta pakkokeinon käytöstä. Pakkokeinothan säännönmukaisesti edellyttävät rikosepäilyä, esimerkiksi että sen kohteeksi joutuvaa henkilöä on "syytä epäillä" tai "todennäköisiä syitä epäillä" rikoksesta. Nähdäkseni kokeesta kieltäytyjän viemisessä veri- ja virtsakokeeseen ei aina ole kysymys esitutkinnasta, vaan tilannetta voi verrata poliisin ns. alustavaan tutkintaan: ei ole vielä tiedossa, onko asiassa syytä epäillä rikosta eli onko esitutkintakynnys ylittynyt.

Vaikka laki ei rikosepäilyä edellytäkään, poliisilla ei ole velvollisuutta viedä jokaista kieltäytyjää verikokeeseen. Voin yhtyä seuraavaan poliisikoulutuksessa esitettyyn kannanottoon: "Olipa puhalluskokeesta kieltäytymisen syy mikä tahansa, jos poliisimies toteaa varmuudella, ettei kuljettaja ole nauttinut alkoholia, päihteitä taikka huumaus- tai lääkeaineita, ei häntä tarvitse viedä verikokeeseen. Poliisimiehen ei näissäkään tilanteissa ole syytä turhaan kärjistä tilannetta." (poliisikoulun opetusmoniste 3/1995). Korostan myös, että virkamies ei saa määrätä puhalluskokeesta kieltäytyjää verikokeeseen mielivaltaisesti esimerkiksi vain siitä syystä, että tämä käyttäytyy ärsyttävästi tai muusta epäasiallisesta syystä.

Korostan myös, että koska veri- ja virtsakoe ovat pakkokeinoja, niitä koskee PKL 7 luvun 1a §:ssä säädetty suhteellisuusperiaate. Sen mukaan pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tarkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Jos kieltäytyjän kohdalla ei ole kysymys rikosepäilystä, jäävät punnintaan jäljelle vain toimenpiteen kohteelle tai muulle henkilölle aiheutuva oikeuden loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Jos kieltäytyjää ei epäillä rikoksesta, ei hänen viemisensä mahdollisesti hyvinkin kauaksi terveyskeskukseen ole välttämättä puolustettavaa esimerkiksi siitä hänelle ja esimerkiksi hänen kydyssään oleville aiheutuva haitta huomioon ottaen (matkan keskeytyminen seurannaisvaikutuksineen).

Kieltäytyjän vieminen henkilönkatsastukseen ei siis saa olla automaattista, vaan sen tulee perustua yksittäistapaukselliseen harkintaan.

Kantelijan tapaus

Sylkitestistä kieltäytynyt A on ollut velvollinen alistumaan henkilönkatsastukseen eli veri- ja virtsakokeeseen. Komisario B:n selvityksestä ei käy ilmi kieltäytymisen lisäksi mitään konkreettista rikosepäilyä tukevaa seikkaa, joka olisi ollut henkilönkatsastukseen viemisen peruste. Siihen, ettei tällaisia seikkoja ollutkaan, viittaa sekin, ettei asiassa ole täytetty poliisin ohjeistuksen mukaista havaintolomaketta (Huumausaineiden käytön valvonta tieliikenteessä SMDno/2008/1127).

Tässä tapauksessa terveyskeskuksessa käynti on kestänyt noin tunnin. Ei ole tullut ilmi, että tästä olisi aiheutunut A:lle ajanhukan lisäksi jotain muuta haittaa. Se, mitä komisario B esittää henkilönkatsastukseen viemisen harkinnassa huomioon ottamistaan syistä, on siinä määrin perusteltua, että toimenpidettä voi pitää puolustettavana. B ei käsitykseni mukaan olekaan ylittänyt harkintavaltaansa. Toki olisi ollut perusteita päätyä toisensuuntaiseen ratkaisuun, mutta en siis pidä B:n päätöstä moitittavana. Korostan kuitenkin sitä, että myös PKL 6 luvun 3 §:n nojalla toimittaessa on aina otettava suhteellisuusperiaate huomioon.

Henkilönkatsastuksesta erillinen asia on se, oliko asiassa syytä epäillä rikosta eli A:ta huumausaineiden käyttörikoksesta ja rattijuopumuksesta. Kuten edellä todettiin, PKL 6 luvun 3 §:n nojalla tehtävä henkilönkatsastus ei sinänsä edellytä rikosepäilyä.

Esitutkintalaissa on säädetty näyttökynnys esitutkinnan aloittamiselle: esitutkinta on toimitettava, kun on syytä epäillä rikosta. Sen sijaan laissa ei ole säännöstä siitä, minkä asteista epäilyä vaaditaan esitutkinnan kohdistamiseksi tiettyyn henkilöön eli millä edellytyksillä hänet voidaan asettaa syylliseksi epäillyn asemaan esitutkinnassa. Tämän kanteluasian ratkaisun kannalta on riittävää todeta tältä osin vain lyhyesti, että esitutkintalaista ja sen perusteluista nähdäkseni ilmenee, että henkilöä ei tule asettaa rikoksesta epäillyksi, jollei rikosepäilyä voida perustellusti kohdistaa nimenomaan häneen. Käytännössä kysymys on syytä epäillä -tasoisesta epäilystä, jonka tulee perustua riittävän konkreettisille tosiseikoille.

Rikoksesta epäillyksi joutuminen on aina jonkin verran leimaavaa. Rikoksesta epäillyn asema ja epäillyksi rekisteröiminen voi muutoinkin johtaa haitallisiin seuraamuksiin. Ratkaisu henkilön asemasta edellyttääkin aina yksittäistapauksellista harkintaa.

Rikoskomisario C totesi selvityksessään, että rikosepäily ei perustunut A:n kieltäytymiseen sylkitestistä. C viittasi siihen, että huumausaineiden osalta rikoslain 23 luvun 3 §:ssä on nollatoleranssi eikä tuo säännös edellytä kliinisesti havaittuja toimintahäiriöitä. Osatekijänä C toimi esiin nuorehkolle normaalipainoiselle miehelle hieman korkean verenpaineen ylälukeman (151 mmHg) ja korkean pulssin (101/min).

Omana kannanottonani totean pitäväni selvänä, että pelkkä sylkitestistä kieltäytyminen ei ole riittävä peruste epäillä henkilöä rikoksesta. Tässä tapauksessa ei ole tullut ilmi, että A:n käytös tai olemus olisi jotenkin viitannut huumausaineiden käyttöön. Lääkärikään ei todennut hänellä mitään toiminnanhäiriöitä. C:n esille ottamat verenpainelukema tai syke eivät nekään ole riittävä peruste rikosepäilylle - näin on katsonut myös Länsi-Suomen lääninhallituksen poliisiosasto lausunnossaan.

Katsonkin, ettei tässä tapauksessa ole esitetty sellaisia tosiseikkoja sen tueksi, että A:ta olisi ollut syytä epäillä rikoksista. Hyvää harkintaa on sinänsä osoittanut, ettei A:ta ole asetettu väliaikaiseen ajokieltoon.

Vielä totean, että poliisin lääninjohto toi esiin "poliisin tietojärjestelmien edellyttävän nimenomaan rikosilmoituksen (R-ilmoitus) kirjaamista silloin kun käytetään pakkokeinoja. Pakkokeinoja koskevia lomakkeita ei ole mahdollista täyttää, ellei asiassa ole kirjattu rikosilmoitusta." Tähän totean vain, että kun PKL 6 luvun 3 §:n mukainen "kieltäytyjän" henkilönkatsastus ei edellytä rikosepäilyä, ei rikosilmoituksen kirjaamista ja varsinkaan automaattista rikoksesta epäilyksi kirjaamista voida asianmukaisesti perustella tietojärjestelmän ominaisuuksilla. Tietojärjestelmän tulee mahdollistaa lainmukainen toiminta eikä järjestelmä saa sanella ratkaisuja.

4

TOIMENPITEET

Olen edellä kohdassa 3.2.2 katsonut, ettei rikoskomisario C ole esittänyt hyväksyttäviä perusteita A:n asettamiselle rikoksesta epäillyn asemaan. Tästä ei ole ilmennyt aiheutuneen A:lle haittaa tai vahinkoa, ja kun asia ei muutoinkaan edellytä enempää, pidän riittävänä saattaa käsitykseni C:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni. Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni tiedoksi myös komisario B:lle.

Muihin toimenpiteisiin asia ei anna aiheutta.